

Андре Камінський

Масляного режу

в Єрусалимі

Bibliothek der deutschsprachigen Literatur
Бібліотека німецькомовної літератури

Meridian des Herzens
Меридіан серця

André Kaminski

NÄCHSTES JAHR IN JERUSALEM

Ins Ukrainische übersetzt von *Halyna Petrosaniak*

Czernowitz
2021

Андре Камінський

НАСТУПНОГО РОКУ В ЄРУСАЛІМІ

Переклад з німецької *Галини Петросяняк*

Чернівці
2021

УДК 82-3
К 20

Камінський, Андре

Наступного року в Єрусалимі / Андре Камінський ; пер. з нім.
Галини Петросаняк. – Чернівці : Книги – XXI, 2021. – 352 с.

ISBN 978-617-614-331-4

Багатовимірний світ роману стоїть на двох китах: любов і гумор. Цей світ має макро- і мікромасштаби. Тут є Схід і Захід, Америка і Європа, Австро-Угорська й Російська імперії, війна і мир, свобода й неволя, віра й атеїзм, мистецтво і комерція, кохання й ненависть, сім'я і самотність, багатство й бідність, різноманітні ілюзії та їх драматичний крах. А ще це роман про фотографію, фармацевтику, футбол, театр, анархізм і соціалізм. А також про винаходи, старий Станіславів і дівочі мрії. Цей твір історичний, еротичний, феміністичний, еретичний, фесричний...

Книгу видано за підтримки посольства Швейцарії в Україні

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Швейцарська Конфедерація

Перекладено за виданням:

André Kaminski, *Nächstes Jahr in Jerusalem*. Insel Verlag Frankfurt am Main, 1986

Усі права застережено. Відтворювати будь-яку частину цього видання в будь-якій формі та в будь-який спосіб, зокрема електронно, без письмової згоди правовласників заборонено.

Copyright © Insel Verlag Frankfurt am Main 1986

All rights reserved by and controlled through Insel Verlag Berlin.

У дизайні обкладинки використано колаж © Ніни Андрухович.

ISBN 978-617-614-331-4

© Книги – XXI, 2021, видання українською мовою

© Галина Петросаняк, 2021, переклад

Життєствердна історія поразок

Андре Камінський народився 19 травня 1923 року в Женеві, ріс у Цюриху. У біографічних довідках сказано, що його батько був психіатром із Польщі, а мати — аптекаркою з Австро-Угорщини. І лише з роману “Наступного року в Єрусалимі” я довідалася про конкретне місце в Австро-Угорщині, звідки походила мати. Це місце — Станіславів, сьогоднішній Івано-Франківськ.

Сама ця обставина, можливо, й не спонукала б мене перекласти *opus magnum* Андре Камінського, якби роман одразу не посів одне з провідних місць у моєму особистому читацькому гіт-параді. Згодом виявилось, що не лише в моєму. Такими високими накладками у німецькомовному просторі другої половини ХХ століття, окрім Андре Камінського, продавався лише один швейцарський письменник — Макс Фріш.

Батьки Камінського були пристрасними соціалістами, отож і сина виховували відповідно. У сорокових роках він студіював історію в Женеві й Цюриху, активно діючи в молодіжних лівих організаціях. Закінчивши навчання, Камінський захистив докторську дисертацію й отримав можливість викладати як приват-доцент у Женевському університеті. Але внутрішньої рівноваги це йому не забезпечило. 1950 року молодий доцент покидає Швейцарію й переїжджає до Польщі. У покаліченій війною країні

своїх предків і своїх ілюзій він прагне будувати світле соціалістичне майбутнє. В одному інтерв'ю Камінський каже, що до Польщі його підганяли й докори сумління: адже швейцарці зі своєї країни, немов зі зручної ложі, лише спостерігали за страшною війною, що спустошила Європу.

У Варшаві Андре Камінський працює на телебаченні, пише польською мовою театральні драми й радіоп'єси. Однак він, мабуть, не цілком задоволений обставинами, що панують у Польщі, бо вже на початку шістдесятих як телевізійний кореспондент вирушає у тривале відрядження до Африки і шість років працює в Марокко й Алжирі та стає одним із засновників алжирської кіношколи.

І ось настає фатальний для польських євреїв 1968 рік. Унаслідок студентських протестів проти “закручування гайок” — жорстких політичних обмежень, зокрема щодо свободи слова — з Варшавського університету відраховують двох студентів єврейського походження (один із них — Адам Міхнік). На початку березня 1968-го хвиля студентських протестів зростає, серед вимог — поновлення в університеті відрахованих студентів. Протести поширюються на всю країну. Офіційна влада робить із подій свої висновки: суспільний порядок порушують сіоністи. Починається антисемітська кампанія: євреїв і членів їхніх родин влада змушує відмовлятися від польського громадянства й емігрувати з країни. Паспорти громадян Польщі у них забирали, видаючи натомість одноразовий виїзний документ, у якому зазначалася країна призначення — Ізраїль.

Отож Андре Камінський опиняється в Ізраїлі, але вже через рік повертається до Швейцарії й починає нову віху життя. У сімдесяті роки він активно працює драматургом на швейцарському телебаченні. У шістдесятирічному віці публікує першу збірку оповідань „Die Gärten des Mulay

Abdallah“ (“Сади Мулая Абдулли”, 1983), в якій майстерно, з гумором розповідає про свою працю в Африці. Чимало людей на теперішніх читацьких форумах називають цю книжку своєю улюбленою. Наступного року з’являється ще одна збірка оповідань Камінського: “Herzflattern” (“Сердечний трепет”). Це іскромотно розказані історії з соціалістичної юності автора у Женеві й Цюриху. Оповідання мають успіх, і через два роки з’являється роман “Nächstes Jahr in Jerusalem” (“Наступного року в Єрусалимі”, 1986), який одразу очолює список німецькомовних бестселерів.

Це дає Андре Камінському змогу сконцентруватися винятково на письменницькій праці. У пов’язаних із презентаціями роману подорожах Німеччиною Камінський збирає матеріал для книжки есеїв, що з’являється 1987-го: “Schalom allerseits. Tagebuch einer Deutschlandreise” (“Усім шалом. Щоденник подорожі Німеччиною”). Наступного року виходить роман “Kiebitz” (“Кібіц”), головний герой якого, як колись і сам Камінський, живе й будує соціалізм у Польщі, звідки його 1968 року примушують забратися. Унаслідок цієї депортації Кібіц — так звать героя — втрачає дар мови, в буквальному сенсі...

Наступна книжка “Flimmergeschichten” (“Історії мерехтіння“) розповідає про розвиток телебачення у соціалістичній Польщі, абсурд цензури й пропаганди. Вона стала останнім твором Андре Камінського, який помер 1991-го у віці 67 років. Його бентежне життя — а разом із тим грані кількох світів, культур та ідеологій — виразно й дотепно відображені в його книжках. Неабиякої переконливості цим книжкам надає те, що Андре Камінський не просто умів визнавати власні помилки й поразки власного світогляду, але й був здатен гостро висміяти себе за них. Свої твори він називав гуморесками про власні провали. За словами Камінського, у цих творах він намагався

показати патетично-світоглядне у буденно-конкретному втіленні. За свідченнями його знайомих, на презентаціях своїх книжок дуже артистичний оповідач не просто читав тексти, а розігрував сцени.

На перший погляд, роман “Наступного року в Єрусалимі” — типова сімейна сага, що розповідає про дві родини, представники яких є батьками автора. Але автор водить нас за носа: книжка написана у кращих традиціях єврейського гумору і її недарма зараховують до блискучих шельмівських романів. У творі чимало фіктивного, що, однак, зовсім не підриває його внутрішньої, неповерхової правдивості. При цьому автор немилосердно іронічний, часто саркастичний до всіх своїх героїв, особливо — до одноплемінників і родичів.

Багатовимірний світ роману стоїть на двох китах: любові й гуморі. Цей світ має макро- і мікромасштаби. Тут є Схід і Захід, Америка і Європа, Австро-Угорська й Російська імперії, війна і мир, свобода й неволя, віра й атеїзм, мистецтво й комерція, кохання й ненависть, сім'я і самотність, багатство й бідність, різноманітні ілюзії та їх драматичний крах. А ще це роман про фотографію, фармацевтику, футбол, театр, анархізм і соціалізм, а також про винаходи, старий Станиславів і дівочі мрії. Цей твір — історичний, еротичний, феміністичний, еретичний, феричний...

Кожен зі світів, що утворюють універсум роману, має свою мову. Сподіваюся, переклад дасть вам можливість відчутти її смак і від пригоди читання вам не раз перехопить подих.

Галина Петросаняк

НАСТУПНОГО РОКУ В ЄРУСАЛІМІ

1

Мій дядько Геннер Розенбах був, по-перше, психопат, а по-друге, найграндіозніший брехун Австро-Угорської імперії. Теоретично він мій двоюрідний дід, однак я маю у цім сумнів, бо схожий на нього набагато більше, ніж на його брата Лео, начебто мого діда. Так чи інак, дядько Геннер походив із родини відомого рабина Шломо Розенбаха, який три століття тому писав на Буковині свої трактати й на гробівці якого викарбувано такі слова: «Правда — найцінніший капітал, нею слід орудувати з ощадливістю й стриманістю». Моя родина прагнула й прагне дотримуватися цього правила. Покоління за поколінням на святій Йом-Кіпур ми щороку вирушаємо в паломництво до Чернівців, щоби помолитися за душі великих предків. Цей звичай перервався, коли Чернівці опинилися по той бік залізної завіси, але на втіху предкам слова старого вченого про правду стали максимом світової комуністичної системи від Ельби до узбережжя Японського моря.

Часом мене запитують, яку, власне, професію мав мій дядько. На це я, знічено прокашлюючись, відповідаю: «Розумієте, він був — як би це сказати? — фантазером». Я знаю, що ця відповідь нікого не задовольняє. Фантазер — не професія, і з цього не можна жити, але ж дядько Геннер більше й не живе. Він помер шістдесят років тому. В чорній нужді, зневажений своєю родиною. Навіть

моїми найближчими родичами, що були ані на йоту не ліпші від нього. І все ж мушу пояснити, чим він заробляв собі на хліб. Дядько був прохачем, що у нас, євреїв, є чимось на зразок ремесла й безперечним джерелом доходу. Називав себе винахідником, і це не зовсім суперечило правді. Адже він жив зі своїх винаходів, однак усі роки займався лише одним, та й до того можна ставитися по-різному. Якщо конкретно, то він винаходив кольорову фотографію. Увесь час, безперестанку.

Як дядько Геннер, так і його брат Лео, який начебто був моїм дідом, присвятили свої життя точному відтворенню реальності на чутливому до світла матеріалі; тоді це були скляні пластини. Гадаю, це не випадково. З давніх-давен моя родина має бентежні взаємини з фактами. Відображення предметів нам приносить більше радості, ніж самі предмети. Ніщо не заворожує нас сильніше, ніж вдала ілюзія. Але якщо мій дід обмежився відтворюванням створених Всевишнім форм, то дядько Геннер намагався імітувати ще й барви, а до того ж так досконало, щоб ніхто не помітив різниці між вдаваним і дійсним. Його метою було подвоєння світу, тотальна шизофренія через створення вторинної реальності, яку можна було б як завгодно зберігати й ретушувати, а за потреби й знищити.

Отож брати Розенбахи жили й померли задля фотографії — дивного «чорного» мистецтва між оптикою, хімією й матерією, вичаклуваного невиліковним Луї Дагером у тридцятих роках дев'ятнадцятого століття. Вони були чорними митцями у прямому сенсі цього слова, причому дядько Геннер намагався збагатити чорні компоненти ремесла барвистими нюансами спектру. Але не буду випереджувати подій і починаю свою оповідь...

Лео Розенбах — чоловік, що нібито був моїм дідом, — приїхав до Станиславова, щоб одружитися. Йому вже

минуло сорок, а він усе ще парубкував — незважаючи на те, що зробив неабияку кар'єру: провів двадцять років у Мюнхені як придворний фотограф Людвіга Другого Баварського. Він зазнав припад буття, принаймні здалеку, не раз маючи змогу захоплюватися ними через об'єктив своєї фотокамери. Дивно, що всупереч цьому він досі поневірявся світом нежонатий. Кажуть, те, що мій майбутній дідусь покинув жвавий Мюнхен і вирішив шукати своє щастя у сонній провінції, впливало з його натури. Говорять, що попри крайню боязливість, він був беззастережним, маючи звичку немилосердно називати речі своїми іменами. Ходять чутки, ніби одного разу трохи перекособочена княгиня фон Фюрстенберг поскаржилася, що Лео Розенбах зробив їй негарний портрет. Звелівши покликати придворного фотографа, король запитав, що він відповість на скаргу високорідної особи. Схилившись у глибокому поклоні, мій дід пояснив, що портрет бездоганно віддзеркалює даму. Мовляв, якщо світлина їй не подобається, хай вона висуває претензії не йому, а тим, хто її зачав. Його високість не зміг стримати ледь помітної посмішки, однак того дня кар'єра Лео Розенбаха при мюнхенському дворі закінчилася. Він змушений був пакувати валізи й вирушати в дорогу. На землю своїх предків.

Доля мого діда — а отже, і моя — вирішилася на вокзалі у Станиславові. Провидіння хотіло, щоб носій багажу, якого звали Сімхе Пілнік, ухопив валізи Лео Розенбаха, аби віднести їх до готелю «Брістоль», що стояв на вулиці Ягеллонській і мав славу найфешенебельніших апартаментів міста. Дорогою виявилось, що Сімхе Пілнік — не лише носій, але й сват, так званий шадхен, який головне своє ремесло використовував, щоб вербувати клієнтів для ремесла побічного.

Це був холодний і мокрий квітневий день, місто потонуло у сніговій сльоті. З похилених фасадів витріщалися

похмурі вікна. За ними, позіхаючи, потягувалися заспані міщани. Вулиці смерділи сечею й дешевою горілкою, яку поляки називали бімбер. Торохтіли проїжджаючи вози. За ними навсібіч розліталося болото. Пішоходи вигукували прокльони і, піднімаючи коміри, пірнали у підворіття. Уже за кілька кроків Лео Розенбах відчув, що це місце не принесє йому щастя. Він сказав Сімхе Пілніку, щоб той вертався й ніс валізи назад до вокзалу. На мить носій зупинився. А тоді підійшов до чужинця й щось прошепотів йому на вухо. Через десять хвилин мій дід записувався у швейцара готелю: Лео Розенбах, королівський придворний фотограф із Мюнхена. Йому дали найкращу кімнату, що була призначена лише для найповажніших гостей. Увечері того ж дня у Станиславові знали, що прибуло велике цабе.

Наступного дня, у четвер, Лео Розенбах завітав до свата-носія і провів із ним бесіду, яка, судячи з усього, мала вирішальні наслідки. Сімхе Пілнік показав дюжину світлин вельми привабливих дам, мимохідь назвавши і посаг, який кожна з них отримає, виходячи заміж. Одну по одній він кидав світлини на стіл. Театральним жестом, немов картяр, що відкриває свої тузи. Мого діда виразно брала нудьга. З кожною наступною світлиною він видавав схожі на рохкання звуки, які мали означати, що він — у широкому світі — бачив і краще. При дванадцятій фотографії він підхопився:

— Хто це?

Шадхен зморщив носа й зневажливо сказав:

— Донька одного кушнірчука. На вигляд так нічого, але в кишнях — теж нічого.

І тут Лео Розенбах знову підвівся зі стільця й рішуче мовив:

— Пане Пілнік, або ця, або жодна!

У неділю скупо світило сонце і придворний фотограф склав урочистий візит помічникові кушніра. За цієї нагоди

слід пояснити, що фотограф був низький зростом, щоб не сказати ліліпут. Отож його черевики — з телячої шкіри, із застібками — були на високих обцасах, а до фланелевих штанів у жовто-коричневу смужку й оксамитової приталеної камізьки він носив високий циліндр, що трохи додавав йому зросту. Але комічності образу все це майже не приховувало, тому вуличками ремісничого кварталу, де у своїй халупі жила родина Вертгаймерів, він крокував із тяжким серцем. Прекрасна Яна, про яку Сімхе Пілнік сказав, що на вигляд вона “так нічого”, стояла за тюлевою фіранкою, нетерпляче спостерігаючи за вулицею, у повороті якої ось-ось мав з’явитися таємничий претендент. Про нього їй було відомо так само мало, як і її батькам. Власне, лише те, що він — знаменитість, придворний фотограф із Мюнхена, який поселився у найелегантнішому номері готелю «Брістоль» і хоче з нею одружитися. Сьогодні він має намір просити її руки, цей казковий принц, котрий, побачивши її фото, нібито зблід і вигукнув: “Пане Пілнік, або ця, або жодна!” Вона уявляла собі Таміно з “Чарівної флейти”, а що була не лише гарною, а й досить екзальтованою, то очікувала півбога, Мікеланджелового Давида.

Євреї кажуть: розчарування — це відсотки за самообман. Якщо я скажу, що Яна Вертгаймер була розчарована, то з правдою це не матиме нічого спільного. Вона була не розчарована, а до краю обурена. Від гніву й відрази, що їй пропонують “щось отаке”, вона кипіла, й це ще м’яко сказано. Дивилася, як начепурений ліліпут — вона охрестила його “карликовим пінчером” — несміливо прямує до її оселі й нарешті обережно смикає мотузку дзвінка. Так боязко, ніби хоче вибачитися вже за те, що прийшов, знічено просячи дозволу поговорити з його високістю кушнірчуком. Дівчину теліпало від огиди й невимовної злості на батьків, які запросили цього “мікроорганізма”. Де той казковий принц Таміно, мармуровий

Давид? Мрії розбилися, і Яна кинулася навтьоки. Не знала куди. Але твердо вирішила у жодному разі не зустрічатися з цим “віхтем”. Кричала, що ліпше померти, аніж допустити, щоб він поцілував її руку, не кажучи вже про уста. Яна втратила голову, а в те, що трапалося далі, ніхто не повірить, хоча це й правда. Вона метнулася у задній двір, зусібч оточений парканом. Опинилася в пастці й не могла уникнути долі. У дворі стояла лише одна сливка з гудзуватим стовбуром і голим гострим гілляччям. Мужньо, мов перед лицем смерті, дівчина вилізла на дерево, а коли вже годі було лізти вище, вчепилася за гілку так, ніби тонула. Хвіртка до внутрішнього двору раптом розчахнулася. Залетів старий Вертгаймер. Позеленілий від злості, не здатний мовити розумного слова.

— Яно, ти мені карка скрутиш. Ти мені ганьбу в очі кидаєш. У мене з гробу рука виросте, у мене жовч трісне, якщо ти не злізеш!

— Хай тріскає, я не хочу жити.

Рвучи залишки волосся на голові, Аарон Вертгаймер голосив:

— Придворний фотограф приїхав з Мюнхена. Це втричі далі, ніж Бердичів, а служив він у короля Баварії. Але ти сидиш на сливці, без черевиків посеред зими й відморозиш собі ноги.

— Ну і нехай. Мені байдуже.

Кушнірчук втратив рештки глузду:

— Він приїхав з Мюнхена, екстра задля тебе, але ти з тата робиш вар'ята, бо я лише зацофаний роботяга з червоними руками, бо я не адвокат, а коров'як, мушу гарувати від зорі до зорі, щоб панночка грала на роялі й читала книжки на латині. Мене шляк трафить!

— Хай трафляє. Я не злізу.

Це вже було занадто. Кинувшись назад у хату, він повернувся з сокирою в руці й з прокльонами та хрипом

заходився рубати дерево. Хотів, щоб сливка гепнула на землю й поховала під своїм гіллям і його, і доньку. Але тут прибіг карлик, який, здавалося, рішуче збирався надати подіям іншого ходу. Це був придворний фотограф, що кинувся навперейми навіженому батькові, наказавши йому негайно отямитися:

— Безумство — не аргумент, пане Вертгаймер. Так ви нічого не досягнете.

Такого кушнірчук не очікував. Це його так приголомшило, що, кинувши сокиру на землю, він безпомічно став витирати спітніле чоло. Лео Розенбах, вийнявши з сумки три срібні трубочки, вправно їх з'єднав. А потому, склавши губи й з почуттям притиснувши їх до мундштука, почав імпровізувати сумну мелодію. Вона звучала так ніжно й незвично, що зі сливи почулося самозабутнє:

— Боже, але ж гарно! Хто це написав?

Глянувши вгору, карлик уперше побачив принцесу своїх снів і прошепотів, як того вечора у Сімхе Пілніка: “Ця або жодна!”

І справді, вона була ще стократ чарівніша, ніж на світліні, яку йому показав шадхен, хоча поглядом продовжувала метати гнівні блискавиці. Її чорні кучері вилися довкола шиї й плечей, немов клубок лютих змій. Лише в кутках її рота ледь помітно майнула усмішка. Лагідно, як ніколи ні до, ні після того, Лео Розенбах відповів:

— Це ніхто не написав. Це — крапля роси, що падає з неба. До речі, я ваш наречений і приніс вам весільний дарунок.

— Який ще весільний дарунок?

— Злазьте, панно Вертгаймер! Бо інакше я не зможу вам його вручити.

Чудо сталося. Єдине чудо в житті мого діда. Яна злізла з дерева і в королівській позі постала перед “мікроорганізмом”:

— Твердите, що ви — мій наречений. Це дивно. Я навіть не знала, що заручена.

І тут, вийнявши з камізелки чорний футляр, Лео Розенбах відкрив його. Там лежало невимовної краси намисто з перлів. Яна не повірила власним очам. Вона торкнулася намиста кінчиками пальців, а потому, обережно вийнявши його, приклала собі до шиї. Збоку стояв старий Вертгаймер, він перестав що-небудь розуміти й вигукнув:

— Яно, ти що, мешугене?

— Так.

— І що далі?

— Я виходжу за нього.

— Він тобі подобається?

— Ні, але я все одно за нього виходжу.

Весілля було таким же нудним, як і більшість весіль. Але це було ще маруднішим, бо Вертгаймери належали до ліберальних: ні богові свічка, ні чортові кадило. Стояли десь посередині, а точніше — ніде. Мали себе за прогресивних, але щастя це не принесло. Лео Розенбах був того ж сорту. Не знав ні гебрайської, ні їдишу — принаймні твердив, що не знає, — говорив німецькою з виразним баварським акцентом, бризкався французькими парфумами й носив англійські костюми. У його колах на весь голос сповідували точні науки. Були дилетантами фізики й біології. Завчивши кілька формул, були впевнені, що бачать світ наскрізь. У дива, звичайно, не вірили, їх висміювали. А коли траплялося щось незбагненне, зі смішком хитали головою, поводячись при цьому геть не по-науковому. Скаженіли й лютували, рвали на собі сорочки через якісь дурнуваті нісенітниці. Євреями бути не припиняли, але не так із вірності традиціям, як зі страху смерті. Глузуючи з рабина, у нематеріальних справах все ж визнавали його авторитет. Бо перепустка на той світ рано чи пізно

могла знадобитися. Тому весілля відбулося за єврейським ритуалом.

Пан Кобринер, головний рабин Станиславова, мав виголосити урочисту промову. Сімхе Пілнік займався практичними деталями, передовсім порядком за столом. Лише він знав, скільки у кого грошей, а отже, де кожному сидіти — подалі чи поближче. Однак характер головної проблеми був суто оптичний. Як розмістити весільну пару, аби у вічі не впадало, що тендітна Яна вища від Лео Розенбаха, свого знаменитого придворного фотографа з Мюнхена? Врешті-решт, їх треба було сфотографувати, увічнити для майбутніх поколінь. Сімхе Пілнік знайшов вихід. Він звелів спорудити трон, сидячи на якому наречений у маєстатичній величі міг височіти над цілим застільним товариством. Хасидський оркестр грав веселі мелодії, й товариство чекало на промову головного рабина, який святкував разом з усіма, хоч Аарон Вертгаймер був лише неотесаним кушнірчуком. Але у нього була донька, незрівнянна Яна, й жоден з євреїв Галичини не міг упустити нагоди зблизька побачити сонцесяйну дівчину. Крім того, був ще й чоловік, який знав короля Баварії, славетного Людвіга Другого, всесвітньовідомого мецената митців і особистого друга Ріхарда Ваґнера. Довгі роки Лео Розенбах був його близьким приятелем, якщо так можна сказати.

Словом, головний рабин прийняв запрошення й виголосив спіч про містерію фотографії як символ вічного життя:

— Мої дорогі весільні гості, у Писанні дійсно сказано: не роби собі жодного зображення. Тому є люди, які фотографію вважають гріхом. Вони помиляються. Значення заповіді лежить глибше. Не роби собі неправдивого — я підкреслюю — неправдивого зображення. Не халтур, не спотворюй витвір Господа! Він — справжній майстер,

його твір зроблений на славу. Заповідь стосується малярства, а особливо поганого малярства, того, що нині процвітає у Парижі й Відні. Хай Всевишній боронить нас від тієї базгранини й мазанини, що недолуго намагається імітувати Творіння. Це про них ідеться у Священній Книзі, а не про вірне оригіналові копіювання Божого Творива. Дзеркало — без гріха, навчав Маймонід, а богохульство починається там, де беруться спотворювати реальність, адже сказано: не свідчи неправдиво. Не бреші! Дзеркало не бреше. Воно лише відображає те, що бачить. Так само фотографія. Що гарне, то гарне. Що потворне — таким і лишається. Фотографія воздає славу Божій досконалості. Вона увічніює те, що має тривати. Фіксує те, що заслуговує на життя після смерті. Хто б наважився завадити нашому вельмишановному нареченому Лео Розенбахові на віки зафіксувати на скляній пластині незрівнянні пропорції й неповторне сяйво своєї юної нареченої Яни з дому Вертгаймерів? Чи возвеличувати чудове Боже Творіння — не найперша повинність людини, не її обов'язок? Чи відображення предмета любові у всій його красі — не вияв справжньої любові? Чи є у цій святковій залі хтось, хто б знав кращий спосіб возвеличити юність цієї єврейської дівчини, ніж сфотографувати її на камеру?

— Я, пане головний рабине. Я знаю набагато кращий спосіб...

Хтось зовсім утратив глузд. Перебивати головного рабина Станиславова — цього собі не дозволяв ще ніхто. Правда, рабин поставив запитання, але ж явно не для того, щоб отримати на нього відповідь. Аж ось підвівся один, хтось, кого, вочевидь, занесло вітром, чужак, непроханий гість, про існування якого не знав навіть Сімхе Пілнік. І ось цей нікчема посмів вихопити слово:

— Саме так, пане головний рабине. За пару тижнів я створю машину, призматогограф, який ніжну юність цієї

панни відобразить у тисячі разів краще, ніж спроможний це зробити Лео Розенбах. Для Лео Розенбаха уста цієї дівчини — чорні. А для мене вони — малинові. Перлина її шийці для Лео Розенбаха — сірі. А для мене вони — рожеві, мов ранішня зоря. Лео Розенбах теж халтурить Боже творіння, бо він партачить креатуру Всевишнього, зводячи численні барви реальності до чорного, білого й сірого...

У весільному товаристві покотилося обурене перешіптування. Старий Вертгаймер підступив до баламута, збираючись без церемоній викинути його за поріг. Але, звівши руку в примирливому жесті, придворний фотограф сказав:

— Дайте спокій цьому чоловікові, пане Вертгаймер! Він мій брат і не знає, що чинить.

Це був апогей свята, про яке учасники, мабуть, не вдовзі зовсім забули б, якби навіжений Геннер не викинув свого коника. Після шляхетних слів Лео Розенбаха, підвівшись зі свого стільця, Геннер попрямував до почесного столу весільної пари, де розіграв ще одну сцену. Опустившись на коліна перед Яною, він схопив її руку й довго з насолодою цілував кінчики пальців. Яна не противилася, бо шваґро їй неабияк припав до душі. Він нагадував їй омріяний образ Таміно з “Чарівної флейти” й був цілковитою протилежністю чоловіка, за якого вона вийшла заміж. Коли Геннер знову підвівся, вона запитала, ледь зарум’янившись і дивлячись йому глибоко у вічі:

— Ви хочете винайти кольорову фотографію, пане Розенбах? Я вважаю, це чудово, й з нетерпінням чекаю. Коли ви закінчите?

— Можеш звертатися до мене на “ти”, прекрасна дитино. Тепер ми родичі, у нас разом ще багато попереду, чи не так?

Як це схоже на Геннера! Питання про термін свого винаходу він оминув, давши відповідь, що спантеличила Яну на все життя.

Від дня весілля дядько Геннер жив у свого брата, який облаштував собі помешкання й ательє на площі Міцкевича. Дім був просторий, та все ж замалий для трьох його мешканців. Усе в нім було сплановано так, щоб особи, які в ньому жили, здавалися величними, майже маєстатичними. Мініатюрні меблі, маленькі столики й крихкі фотелики, оббиті жовтим і блакитним шовком. На стінах висіли маленькі картини австрійських малих майстрів. У вітальні височів оздоблений позолоченою пластикною годинник із маятником, що кожної повної години тирликав менует. На другому поверсі у спальні, на ліжку з балдахіном, лежали розшиті сріблом подушечки, що нагадували пряники не лише за формою, а й за розміром. Це був ляльковий дім, що його Лео збудував для своєї принцеси, а Геннер вибрав за тимчасовий притулок. І хоча він урочисто й категорично пообіцяв звільнити свою кімнату щонайпізніше через місяць, але поки що, мовляв, він не має жодної можливості жити удома:

— Моя дружина — кокетка, Лео. Ні більше ні менше.

— Сара — мисткиня, тільки що вона не має терпіння зносити твої вибрики.

— Коли я кажу, що вона кокетка, то знаю, що кажу.

— Сара надзвичайно вразлива. Її життя належить музиці. Тому вона не може жити з тобою.

— Навпаки, Лео. Це я не можу жити з нею. Вона кокетує зі своїми учнями. Вона фліртує з богемою всієї Галичини і в мою відсутність приймає візити чоловіків.

— Ти вигадуєш, Геннере. У тебе хвора уява!

— А ще, ні на кого не зважаючи, вона гатить по клавішах рояля. Вагнер від зорі до зорі, причому вона знає,

що Ваґнера я не переносу. А до всього ще мій син Натан. Вундеркінд, мови нема, але він годинами тирликає на скрипці ті етюди Паганіні — котячий концерт, хоч із хати тікай. За таких обставин я не можу закінчити працю над своїм винаходом. Неможливо. Я вже на порозі. Питання кількох тижнів, а може, й днів — і призматограф запрацює, а ми почнемо купатися в багатстві. Повір мені, Яно! Моя ідея затьмарить усе, що наука придумала досі. Я був у Люм'єра в Ліоні, на найбільшому підприємстві цього ґатунку, й показав йому свої ескізи. Чолов'яга мало не задушив мене в обіймах. Розцілував в обидві щоки. В його очах бриніли сльози. Він хотів заплатити мені десять мільйонів золотих франків. Готівкою, на стіл. Але хлоп схибився. Я ж не продаватиму найбільший винахід століття за якісь нещасні десять мільйонів. Отож я вирушив до Нью-Джерсі. До Томаса Едісона, американського короля електричної лампочки. Знаєш, що він мені сказав? Мовляв, як порівняти з ним, я — гігант, він вступає в долю й дає на мій призматограф п'ятнадцять мільйонів золотих доларів. Цю пропозицію я теж відхилив, мені не треба компаньйонів. Я хочу бути єдиним під небом. Як Наполеон у світовій історії. Через кілька тижнів ви мене позбудетесь, заплачу вам оренду помешкання за увесь час, що жив у вас, і сума буде такою, що не порахуєте. Десять тисяч крон за день! Триста тисяч крон за місяць! Не тому, що ви це заробили, а тому, що я вас люблю, а тебе, райська пташко, особливо. Через тридцять днів я покину цей дім назавжди, й ви зітхнете з полегшенням.

— Але, Геннере, — відповіла Яна, що слухала шваґра з відкритим ротом, — я не хочу тебе позбуватися. Навпаки. Хочу, щоб ти залишався у нас. Назавжди. Бо у тебе такі великі очі, а в них — жар, що мене гріє.

Не знаю, наскільки близькими були стосунки Геннера Розенбаха й незрівнянної Яни насправді. Знаю лише,

що винахідник не виселився зі своєї кімнати і був там ще й через дев'ять місяців. За таких обставин шлюб Лео і його молоді дружини не хотів розцвітати по-справжньому. Натомість Яна росла в ширину. Минав восьмий місяць її вагітності, вона була, мов пронизана світлом, тяжка й туга крапля смоли, що ось-ось трісне. Чекала дитину, яка пізніше, через багато років, стане моєю матір'ю. Чи її законний чоловік є моїм дідом, залишається таємницею. Точно відомо лише те, що у день усіх святих 1891 року кольорову фотографію усе ще не винайшли, а королівський фотограф знову мимохідь висловив одне зі своїх ущипливих зауважень:

— Людство досі чекає на призматограф. Але мій брат сидить у моєму домі, чухає потилицю й упадає біля моєї дружини.

На це геніальний Геннер відповів, що кольорова фотографія — уже реальність — в його голові, однак бракує ще смішної дрібнички для проявника — чистої джерельної води з Бистриці. А що річка, мовляв, покрита товстим шаром льоду, то треба чекати весни. На що Яна, кинувши гнівний погляд на Лео, зауважила:

— Людство не мусить більше чекати. Я дістану води.

Наступного ранку місто було вкрите кришталеvim морозяним серпанком. Люди сновигали вулицями, закутавшись у кожухи, а без гострої потреби з дому взагалі не виходили. Яна пішла до Бойчука, візника за колегіатою, й запитала, чи може він саннями доправити її до Бистриці.

— Могти то я можу, прошу пані, але чи хочу — не знаю.

— А що має статися, пане Бойчук, щоб ви схотіли?

— До річки п'ятнадцять миль, прошу пані. А ще п'ятнадцять назад. Холод псячий, це коштує грошей.

— Скільки, пане Бойчук?

— Двадцять крейцарів за милю, прошу пані, а для євреїв — тридцять.

- А чому ціна різна? — обурилася Яна.
— Через нашого пана Ісуса, прошу пані. А ви ще й у тяжі.
— Ви п'яний, пане Бойчук?
— Якщо вам, прошу пані, не вдається, то йдіт пішки...

За хвилю візник уже впрягав у сани дві шкапи і, кинувши на козлик кирку, цвѡхнув батоґом — поїхали. Передмістями, вглиб рівнини. Яна сиділа позаду, з-під соболиного капелюшка її обличчя майже не було видно. Полями свистіла заметіль, наст скрипів під полозами, а Бойчук гнав свою упряжку застиглими від холоду березовими гаями повз поодинокі хати. Коли вони нарешті прибули до річки, меланхолійне лимонне сонце стояло в зеніті. Злізши з брочки, Яна попросила візника прорубати ополонку. Бойчук і бровою не повів. Кинувши кирку в сніг, він буркнув:

— Я почекаю, прошу пані. Ви ліпше знаєте, що вам треба.

— Але я ж не можу, пане Бойчук.

— Ну, то їдьмо назад, візьмем людей. Двадцять крейцарів за милю.

Яна закусила губу. Вхопивши кирку, вона, мов на ходулях, пішла криґою і, сповнена палкої люті, почала настирливо довбати. Старий запалив люльку, перед ним горіло багаття, біля якого він грів руки. Яна довбала білу твердь льоду. Отвір збільшувався, і коли сонце уже стояло над горизонтом, у ньому нарешті з'явилася вода. Узнявши з саней цебер, а тоді ще один, Яна благально сказала:

— Прошу вас, пане Бойчук, допоможіть мені!

— Поїду в найближче село, привезу слугу. Доплатите дві крони.

Яниним обличчям котилися сльози. Вона відважно зачерпнула з річки води й понесла відра до саней. Що було далі, ніхто не знає. Хай там як, та через два дні

Яна прокинулась у своєму ліжку, а біля неї плакало дитинча, аж посиніло. Доктор Ліхтенбаум казав, що воно не протягне більше трьох днів, але супроти усіх правил медицини воно вижило й отримало ім'я Мальва. Це ім'я не є ні єврейським, ані католицьким. Ніхто не розуміє, чому те мізерне біднятко так назвали. Мабуть, за так званою *malva neglecta*, дикою мальвою, що буяє біля мурів і пусток та вважається бур'яном. Але не в тім річ. Дитинча пережило найважчий час і виросло у чарівне створіння. Але я хотів розповісти, власне, не про це, а про воду, що її принесла з Бистриці екзальтована Яна, аби довести своєму малодушному чоловікові, що шваґро — геній, а вона, не вагаючись, поставить усе на кін, щоб допомогти реалізувати епохальну ідею. Мало бракувало, щоб вона — а з нею й мала Мальва — поплатилася за це життям, а кольорова фотографія усе ще змушувала на себе чекати.

Сидячи біля ложа породіллі, Геннер Розенбах пояснював причину невдачі:

— Я ж казав *джерельно чистої води*, ти, нетямуща дитино. А від джерела до Липи, де ти пробилла ополонку, — двісті миль. Дорогою у воду потрапляє лайно. Нечистоти й бруд. Це вже зовсім і не вода більше. Не можу ж я винахід століття здійснити з екскрементами. Знаю, як самовіддано ти вболіваєш за мої інтереси, але це було геть намарно, щоб не сказати безголово, вибач мені за таке слово. Або вже йти до самого джерела, або сидіти на печі. Такі пориви зворушливі, але для науки геть негодящі...

На цих словах увійшов Лео і якраз ще встиг почути, як його брат вичитує Яну, мовляв, вона дурноверха. Тут йому жовч ударила в голову, і він заверещав тонким голосом, що Геннер паразитував у його домі дев'ять місяців, а зараз хай негайно забирається або його евакуює поліція. Яна зблідла й відповіла:

— Якщо твій брат покине цей дім, його покину і я. Роби що хочеш! Шукай собі іншу дружину, якщо ти її знайдеш; але я не дозволю, аби винахідника з іскрою Божою викинули лиш із заздросців.

— Звідки ти знаєш, що цей винахідник має іскру Божу? Досі він був не ким іншим, як вискочкою. Він ще анічогісінько не винайшов. Пустодзвін, невиправний базіка. І не більше.

— Забери свої слова назад, Лео, і перепроси його!

— І гадки не маю.

— Забери свої слова назад, бо інакше бачиш мене тут останній раз.

— Я нічого назад не беру. Геннере, зникни!

Щойно Лео це вимовив, як Яна підвелася зі своєї постелі. На ній була прозора сорочка. З-під сорочки виднілося Янине мармурове тіло, жінка здавалася ще прекраснішою, ніж була досі. Цього грудневого ранку надворі вирувала віхола, а Яна, босоніж збігши униз сходами, рішуче збиралася кинутися на вулицю в чім була. Вона шукала смерті, й Лео знав, що не здатен її стримати. Побігши услід, він упав їй до ніг. Ридав. Заламуючи руки, благав нікуди не йти. Мовляв, він бере свої слова назад. Геннер може залишатися, якщо хоче. Зрештою, він брат.

— Яночко, не роби нічого нерозважливого! Благаю.

Лео Розенбах грав на гроші, сподіваючись на диво, але він не був гравцем. Гравці масштабні. Лео таким не був. Гравці ставлять на кін усе й іноді виграють. Лео ставив мізер і завжди програвав. За винятком одного разу, коли, власне, вперше сів за стіл рулетки. Позаду нього стояв брат, пошепки радячи грати на всі прості числа. Лео послухався й виграв цілий статок. Відтоді він більше не міг викинути брата з дому, адже був йому зобов'язаний.

Геннер допоміг йому загребти дев'яносто вісім тисяч крон. Це був його перший і останній успіх, далі йшли самі лише поразки. За перші дванадцять років шлюбу Лео програв усе, що мав. Дев'яносто вісім тисяч крон, свої прибутки й мюнхенські заощадження. У нього залишився лише Геннер, який на нім паразитував. Цей чоловік володів якимось таємним трюком, мав якусь систему, щось надприродне, що відчиняло перед ним усі двері. Лео не мав жодної системи, хоча й прагнув її мати. Тужив за гармонією, але знайти її не міг. Не вірив у Бога, насміхався з рабина й синагоги, але ж мусив бути якийсь сенс, якась прихована ідея речей. Бо якщо такої нема, то хоч іди й вішайся. Можливо, це дух, що керує світом. А може, ще щось. Щоденне життя таке невтішне, що без системи хоч здихай.

Стосунки з Яною були для Лео суцільним приниженням, що не хотіло закінчуватися. Він, як заведено казати, володів нею. Називав її своєю. Спав із нею і, напевно, зробив їй дитину, але про кохання не йшлося. Яна була немилосердно чесною. На його принагідні запитання, чи він щось для неї значить, вона могла відповісти: "Ні, Лео. Для мене ти нічого не значиш. Дай мені ножиці з комоду!" Як можна було зносити щось отаке, не маючи системи? Неможливо. За цими муками мусила ховатися якась обітниця, але яка? Він хотів її розгадати. І тоді усе б змінилося. У його домі поселилося б щастя, а можливо, й кохання. Гадав собі: якби він мав гроші, якби міг обдарувати свою дружину золотом і коштовним камінням, то щось би для неї значив. Можливо. А може, й ні. Адже його брат був злиднем. Він ще ніколи нічого Яні не дарував, крім своєї уваги. Був вискочкою, пройдисвітом, нулем без палички. Шахраював у родині, стріляв цигарки у незнайомих людей, але Яна його обожнювала, не криючись, демонструючи це привселюдно. Так ніби

Геннер — її велике кохання, сенс її життя. І навіть Мальва вже лежала біля його ніг. Вона вироста в юну даму й була переконана, що Геннер із нею одружиться. Лео все це заледве зносив, залишаючись чужим у власному домі. Більшу частину дня він сидів в ательє, до якого приходила фотографуватися еліта Станиславова. Жінки лестили йому, аби він увічнив їх у якнайвигоднішому світлі. Ніхто не сумнівався, що він — майстер фотомистецтва, але успіх його не грів. Інших жінок Лео не помічав, завжди маючи перед очима лише капризну істоту, що втекла від нього, вилізши на сливку, безсердечну Афродіту, якій він сказав: “Або ця, або жодна!” — і яка від самого початку заявила, що не любить його. Дійшло до того, що вечори він усе рідше проводив удома і все частіше у Гловацького, де за своїми постійними мармуровими столиками з кавою й пляцками сиділи багаті євреї, роблячи високі ігрові ставки. Розмови зазвичай крутилися довкола однієї й тієї ж теми:

— Тут занадто високий ризик, Льовенталю. Я перебираюся до Америки.

— Ставлю двісті, докторе Ліхтенбаум. Що значить за високий ризик?

— То значить, що я люблю танцювати, але ж не на вулкані.

— В Австрії нема вулканів, панове! Тут ми в безпеці, немов у сейфі банку.

— Але Кишинів онде недалечко. Відразу за кордоном. Ті з наших, що там вижили, тікають на край світу.

— Вассермане, ви граєте чи не граєте?

— У безпеці будеш, якщо ти в Австралії, Магірковичу. Тут нас перечавлять, мов комах.

— Ставлю ще триста, Льовенталю. Нас звинувачують у всіх світових катастрофах. У поразці біля Порт-Артура й загальному страйку в Петербурзі.

- Ви песиміст, Вассермане. Ми ж в Австрії, не в Росії.
- Ставлю п'ятсот, докторе Ліхтенбаум, і б'юсь об заклад, що цар із цісарем знюхаються. А жертвами, панове, будемо ми.
- Ставлю на стіл сім сотень, Льовенталю, й хочу бачити, що там у вас. Поки що цісар каже, що ми — його любі євреї.
- Це поки, але що він заспіває згодом? Це велика... О, але кого я бачу? Наш придворний фотограф.
- Честь маю, панове. Можна з вами пограти?
- Теоретично можна. А практично не можна, бо за вами боржок, одинадцять тисяч крон.
- Але...
- Жодних "але", Розенбаху. Вчора ми вам пояснили, що ви мусите заплатити. У такі часи або виплачуєш свій борг, або зникаєш.
- Які такі часи, пане докторе? Щось сталося?
- Він ще й питає, чи щось сталося. Росіяни програли війну з Японією. Простолюд підніметься проти царя, а з нас зроблять цапів-відбувайлів.
- В Австрії?
- У всій Європі. Якщо нам не набридло життя, треба тікати.
- Я в це не вірю, пане докторе.
- Але я вірю, пане Розенбах, а тому ми наполягаємо, аби ви заплатили.
- То ж дайте мені шанс, — відповів Лео благальним голосом. — Дайте мені виграти. Один-єдиний раз — і я негайно заплачу.
- Уже чотирнадцять років ми даємо вам шанс, ви, не вдахо. Раніше ви були поважним чоловіком, але ж щоразу програєте. Що ви за людина така, що весь час програєте?
- Це я і сам себе запитую, — відповів Лео, поспіхом покидаючи кав'ярню.

Кінець
безкоштовно
уривку.
Щоби

читати
далі,
придбайт
будь
ласка,

повну
версію
книги.